

Graiurile aromânei actuale în perspectivă spațială (pe baza atlaselor lingvistice)

Nicolae SARAMANDU
Manuela NEVACI

Studiile recente de geografie lingvistică privind aromâna, meglenoromâna și istroromâna¹ oferă date importante asupra structurii actuale a dialectelor românești din Peninsula Balcanică, precum și asupra contactului cu limbile balcanice.

Prezentăm în lucrarea de față o perspectivă spațială asupra aromânei pe baza unor lucrări de geografie lingvistică. Așa cum observa Eqrem Çabej, aromâna ocupă o „poziție centrală”, din punct de vedere geografic, în Peninsula Balcanică, poziție care explică multiplele sale raporturi cu limbile balcanice: „Poziția – din punct de vedere geografic – centrală a aromânei în Peninsula Balcanică a făcut ca această ramură a românei să aibă, în urma conviețuirii seculare a aromânilor cu popoarele vecine, diverse raporturi cu limbile vorbite de aceste popoare”².

Gustav Weigand, cel dintâi învățat care a studiat aromâna pe baza unui material dialectal cules direct de pe teren, nu a alcătuit un atlas lingvistic pentru aromână, așa cum a făcut pentru dacoromână. Textele publicate de G. Weigand ilustrează, parțial, graiuri aromânești din Bulgaria, Albania, Grecia (muntele Olimp) și din actuala R. Macedonia³; zone dialectale întinse, în special din Grecia și Albania, au rămas, însă, necercetate. Din aceste motive, repartitia dialectală a aromânei pe zone geografice – nord, sud, centru –, propusă de Gustav Weigand⁴, deși a fost preluată ulterior de specialiști (printre care Theodor Capidan și Tache Papahagi), nu poate fi acceptată înainte de a fi cercetate zonele neanchetate⁵.

¹ În ceea ce privește meglenoromâna și istroromâna, pot fi consultate următoarele atlase lingvistice publicate în ultima vreme: Beate Wild, *Meglenoromânischer Sprachatlas*, Hamburg, 1983 (cf. recenzia lui Nicolae Saramandu, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXVII, 1986, nr. 1, p. 71-74, republicată în volumul *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, 2003, p. 141-146); Radu Flora, *Micul atlas al graiurilor istroromâne (MALGI)*, ediție îngrijită de Bogdan Marinescu, Editura Academiei Române, București, 2003; Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas. Atlasul Lingvistic Istroromân. Atlante Linguistico Istrorumenno*, Pola, 2002, 2004 (două volume).

² Eqrem Çabej, *Zur aromunischen Wortforschung*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXVII, 1976, 1, p. 3.

³ În ceea ce privește notația fonetică, textele culese de G. Weigand conțin unele inexactități, la care se adaugă, uneori, neînțelegerea sensului cuvintelor. O serie de greșeli care apar în lucrările lui G. Weigand au fost semnalate de Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân*, București, 1932, p. 102-133.

⁴ Cf. Gustav Weigand, *Die Sprache der Olympo-Walachen*, Leipzig, 1888, p. 5-7; *Die Aromunen*, II, Leipzig, 1894, p. 341-362.

⁵ Repartitia dialectală propusă de Gustav Weigand a fost respinsă de Pericle Papahagi, *Scriptori aromâni în secolul al XVIII-lea*, București, 1909, p. 318: „Mă ridic în contra întrebuințării terminilor de: nord, sud, centru, de cari se servește mai cu samă Weigand, când vrea să arate locul unde se aud anumite particularități din graiul aromân; și aceasta o fac din pricină că aromânii, atât în trecut cât și în timpul de față, au fost și sunt amestecați, trăind laolaltă la nord, sud sau centru, aromâni din diferite ramuri, din

Ulterior, cunoștințele despre aromână și despre diversitatea sa dialectală s-au amplificat în mod simțitor, în special prin contribuțiile unor învățați de origine aromână, ca Pericle Papahagi⁶, Theodor Capidan⁷, Tache Papahagi⁸, Matilda Caragiu Marioțeanu⁹ și Nicolae Saramandu¹⁰. Prin operele lor – culegeri și ediții de texte, lucrări lexicografice, studii dialectale, cercetări de gramatică istorică și descriptivă – cunoașterea științifică a aromânei a marcat un evident salt calitativ. Deși materialul dialectal cules sau valorificat de acești autori nu reprezintă, în egală măsură, diversele graiuri ale aromânei, el completează și îmbogățește în mod considerabil pe cel publicat anterior.

Primele cercetări propriu-zise de geografie lingvistică au fost efectuate înainte de al doilea război mondial: este vorba de anchetele pentru *Atlasul lingvistic român* (ALR) făcute de Sever Pop și Theodor Capidan la aromânii din Dobrogea, care veniseră de curând din diferite țări balcanice: Bulgaria, Grecia, Albania, fosta Macedonie sârbească (actuala R. Macedonia)¹¹. Numărul localităților anchetate – șase – este, însă, prea mic și repartitia pe graiuri prea inegală¹² pentru a permite obținerea unei imagini adecvate asupra structurii dialectale a aromânei¹³.

După al doilea război mondial, cercetările la aromânii din Dobrogea au fost reluate de Nicolae Saramandu, care a efectuat anchete cu chestionarul *Noului Atlas lingvistic român* (NALR) în 19 localități și a înregistrat texte pe bandă de magnetofon în 22 de localități. Materialul dialectal cules cu acest prilej, care a fost parțial valorificat în studii¹⁴, nu a fost încă publicat. Unele cercetări au fost consacrate influenței dacoromânei asupra aromânei vorbite în România¹⁵.

deosebite *fari*, cum se zice în graiul lor. Cele mai apte numiri în această privință ar fi desemnarea lor după denumirile locale, ce obișnuiesc ei înșiși să și le dea, cum deja cu un secol înainte făcea G. Roja”.

⁶ Per. Papahagi, *Basmе aromâne și glosar*, București, 1905; *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea*, București, 1909.

⁷ Th. Capidan, *Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra Românilor din Albania*, București, 1931; *Aromânii. Dialectul aromân*, București, 1932.

⁸ Tache Papahagi, *Antologie aromânească*, București, 1922; *Aromânii. Grai, folklor, ethnografie* (curs litografiat), București, 1932; *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, București, 1963 (ediția a doua augmentată, București, 1974).

⁹ Matilda Caragiu Marioțeanu, *Fono-morfologie aromână. Studiu de dialectologie structurală*, București, 1968; eadem (ed.), *Liturghier aromânesc. Un manuscris anonim inedit*, București, 1962; eadem, *Dicționar aromân (macedo-vlah)*. *DIARO*, vol. I (A – D), București, 1997.

¹⁰ Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, București, 1972; idem, *Folclor aromân grămostean*, București, 1982 (în colaborare cu Nicolae G. Caraiani); idem, *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, 2003.

¹¹ Cf. *ALR s.n.*, I, București, 1956, h. 1: „Au fost anchetați și informatori care vorbeau dialectele istroromân, aromân și meglenoromân. Ancheta pentru dialectul istroromân a fost făcută în Istria, iar pentru cel aromân și meglenoromân au fost anchetați coloniști așezați pe teritoriul României”.

¹² În anchetele pentru *ALR I*, efectuate de Sever Pop, sunt reprezentate următoarele cinci localități din sudul Dunării: Giuamaia de Sus (Bulgaria) – pentru grămosteni, Perivoli, Selia de Jos și Avdela (Grecia) – pentru pindeni, Pleasa (Albania) – pentru fărșeroți. Pentru *ALR II*, Theodor Capidan a făcut o anchetă la aromânii grămosteni originari din Peștera (Bulgaria).

¹³ Folosind un chestionar de 358 de întrebări, Al. Rosetti a făcut în anii 1927 și 1928 două anchete la aromânii din Dobrogea care veniseră de curând din Albania; cf. Al. Rosetti, *Cercetări asupra graiului românilor din Albania*, București, 1930 (extras din *Grai și suflet*, IV).

¹⁴ Cf. Nicolae Saramandu, *Sur l'aroumain parlé en Dobroudja*, în *Actes du XIIème Congrès international de linguistique et philologie romanes*, II, București, 1971, p. 1353-1356; Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, București, 1972; *Die Aromunen in der Dobrudscha und*

Graiurile aromânei actuale în perspectivă spațială (pe baza atlaselor lingvistice)

În ceea ce privește informațiile despre aromâna vorbită în țările balcanice, situația se prezintă diferit. Emil Petrovici și Petru Neiescu au întreprins cercetări la aromânii din R. Macedonia și din Albania¹⁶. Nicolae Saramandu a efectuat anchete de teren la aromânii din toate țările balcanice unde ei se găsesc în prezent: Albania, Republica Macedonia, Grecia, Bulgaria.

Un colectiv de romaniști germani, coordonat de Wolfgang Dahmen și Johannes Kramer, au cules material dialectal de la aromânii din Grecia și R. Macedonia. Acești din urmă doi autori au realizat și primul atlas al aromânei¹⁷, *Aromunischer Sprachatlas. Atlasul lingvistic aromân (ALiA)*¹⁸. Atlasul conține 400 hărți (vol. I: 200 hărți; vol. II: 200 hărți), pentru elaborarea lui folosindu-se *Primul Chestionar al Atlasului limbilor Europei (ALE)*¹⁹. *ALiA* este un atlas lexical, dar se pot urmări pe el și unele fenomene de ordin fonetic și chiar morfologic. În *ALiA* sunt reprezentate 94 de localități: 3 în R. Macedonia și 91 în Grecia. Este o rețea deasă pentru Grecia, dar insuficientă pentru R. Macedonia. Din rețeaua de anchetă lipsește Albania și, de asemenea, sud-vestul Bulgariei (graiurile din Munții Rodopi, Rila și Pirin). Din cele 91 localități din Grecia, 41 se găsesc în masivul muntos al Pindului: 19 în Tesalia, 17 în Epir, 5 în Macedonia. Situația dialectală este diversă. Chiar cele 3 localități anchetate în R. Macedonia aparțin unor graiuri diferite: Târnova (grămosteni), Nijopole (fărșeroți), Moloviște (grai aparte). Și în Grecia este dificilă o delimitare geografică a graiurilor. În Epir, în zona montană, se găsesc pindenii și fărșeroții (puțini), iar pe litoral întâlnim fărșeroții (în așezări de iernat). În Macedonia se găsesc grămosteni, pindenii și fărșeroții, iar în Tesalia, pindenii și fărșeroții (în așezări de iernat).

Pe baza anchetelor efectuate în cinci călătorii de studii în anii 1959, 1960, 1962, 1964 și 1967, Petru Neiescu a elaborat *Micul atlas al dialectului aromân din Albania și din fosta Republică Iugoslavă Macedonia* (Editura Academiei Române, București, 1997). Atlasul are 212 hărți urmate de note și se încheie cu imagini ce relevă aspecte etnografice aromânești. Rețeaua de anchetă cuprinde 12 localități, dintre care șapte în Albania (Tirana, Stan Carburnara, Poian, Shqepur, Corcea, Pleasa de Sus, Biliști) și cinci

ihre Mundart, în *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität*, Freiburg / München, III, 1975-1976, p. 185-196 (republicat, în traducere românească, în *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, 2003, p. 11-32).

¹⁵ Cf. Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Influența dacoromână asupra graiului unei familii aromâne din R. P. R.*, în *Fonetică și dialectologie*, I, 1958, p. 79-111 (republicat în *Fono-morfologie aromână*, București, 1968, p. 186-215); chestiunea a fost abordată, sub alt aspect, de Nicolae Saramandu, *Influență a dacoromânei sau evoluție paralelă în aromâna din Dobrogea?*, în „Cercetări de lingvistică”, XXIII, 1978, I, p. 43-45 (republicat în *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, 2003, p. 33-35).

¹⁶ Petru Neiescu, *Cercetări dialectale la românii din sudul Dunării*, în „Cercetări de lingvistică”, X, 1965, p. 31-35; Nicolae Saramandu, *Considerații asupra sistemului fonologic al graiului aromânesc din Crușova-Macedonia (R.S.F. Iugoslavia)*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXI, 1970, p. 465-471. Despre aromânii din R. Macedonia s-au scris și unele lucrări locale, cf. Jovan Trifunoski, *Cincarska naselja u Makedoniji*, în „Geografski horizont”, V, Zagreb, 1959, p. 21-27; Jovan Trifunoski, *Die Aromunen in Mazedonien*, în „Balcanica”, II, 1971, p. 337-347.

¹⁷ Proiectul atlasului a fost elaborat în colaborare cu Nicolae Saramandu: Johannes Kramer, Nicolae Saramandu, *Atlasul lingvistic aromân (ALiA). Proiect*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXX, 1979, 2, p. 157-161 (republicat în: Nicolae Saramandu, *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța, 2003, p. 71-76).

¹⁸ Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Aromunischer Sprachatlas. Atlasul lingvistic aromân (AliA)*, vol. I, Hamburg, 1985; vol II, Veitschhöheheim bei Würzburg, 1994.

¹⁹ A. Weijnen (ed.), *Atlas Linguarum Europae (ALE). Premier questionnaire*, Nimègue, 1973.

în R. Macedonia (Beala de Jos, Moloviște, Gropeș, Târnova, Crușova). Chestionarul folosit a fost întocmit pe baza chestionarelor ALR I și ALR II.

Atlasul lingvistic al aromânei (ALAR) de Nicolae Saramandu are 40 puncte de anchetă în Bulgaria, R. Macedonia, Grecia, Albania și peste 2000 de hărți în curs de elaborare. În localitățile în care s-au efectuat anchete cu chestionar s-au făcut și înregistrări de texte dialectale. Ele au fost transcrise în vederea publicării unor volume de texte dialectale aromânești, care vor completa materialul lingvistic cuprins în atlas. Autorul a folosit *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român* (2546 întrebări), fapt care permite comparația cu atlasele dacoromânei.

Cele 40 de localități anchetate se repartizează astfel: 17 în Grecia, 9 în R. Macedonia, 8 în Bulgaria și 6 în Albania. Pe graiuri situația este următoarea:

- a) graiul grămostean: 14 localități (8 în Bulgaria, 4 în R. Macedonia, 2 în Grecia);
- b) graiul pindean: 11 localități (în Grecia);
- c) graiul fărșerot: 8 localități (4 în Albania, 2 în Grecia, 2 în R. Macedonia);
- d) graiul moscopolean: 4 localități (2 în Albania, 2 în Grecia);
- e) graiul din Gopeș și Moloviște: 2 localități (R. Macedonia);
- f) graiul din Beala de Sus - Beala de Jos: 1 localitate (R. Macedonia).

În *ALAR* sunt reprezentate toate graiurile aromânești. Este vorba de cele patru grupuri care formează arii mai extinse – *grămostean*, *pindean*, *fărșerot*, *moscopolean* – la care se adaugă grupurile izolate *Gopeș-Moloviște* și *Beala de Sus - Beala de Jos*²⁰.

Analizând cele trei atlase ale aromânei, Dahmen/Kramer (*ALiA*), Neiescu și Saramandu (*ALAR*), constatăm că unele localități apar în toate cele trei anchete: Moloviște, Târnova (R. Macedonia), altele apar la Neiescu și în *ALAR*: Crușova, Gopeș, Beala de Sus (R. Macedonia), Pleasa, Corcea (Albania), sau în *ALiA* și în *ALAR*: Nijopole (R. Macedonia), Livezi, Gramaticova, Veria, Xirolivad, Vlahoclisura, Palioseli, Samarina, Avdela, Perivoli, Turia, Metsovo, Giurcea (Grecia).

În cele trei rețele s-au realizat anchete în peste 120 de localități. *ALiA* prezintă rețeaua cea mai deasă, iar *ALAR* are cel mai dezvoltat chestionar.

Urmărind rețeaua de anchetă, în cele trei atlase ale aromânei, observăm că:

- Dahmen/Kramer (*ALiA*) dispune de 94 puncte de anchetă (91 în Grecia, 3 în R. Macedonia), cu 400 hărți;
- Neiescu prezintă 12 puncte de anchetă (7 în Albania, 5 în R. Macedonia), cu 212 hărți;
- Saramandu (*ALAR*) are 40 localități anchetate, cu peste 2000 de hărți (în curs de elaborare).

Pe baza celor trei atlase – *ALiA*, *Neiescu*, *ALAR* – se pot delimita și caracteriza graiurile aromânei.

Pentru localitățile anchetate există informații privind apartenența vorbitorilor aromâni la un anumit grup numai la Nicolae Saramandu în *ALAR*. Pe baza anchetelor de teren la aromânii din Dobrogea, Nicolae Saramandu a prezentat particularitățile fonetice ale celor patru mari grupuri de graiuri: *grămostean*, *fărșerot*, *pindean*, *moscopolean*²¹.

²⁰ Un grup izolat îl constituie și graiul din Olimp, care ține, însă, de *graiul pindean*. În cele două localități din Olimp – Livadi Olimpou și Kokkinopilos – Nicolae Saramandu a înregistrat texte dialectale, fără să efectueze anchete în chestionar.

²¹ Cf. Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetice. Observații asupra sistemului fonologic*, București, 1972..

Graiurile aromânei actuale în perspectivă spațială (pe baza atlaselor lingvistice)

O situație specială prezintă *graiurile din Pind*. Pindul este unul din ținuturile de origine ale aromânilor, așa cum rezultă din sursele istorice²². Această constatare se verifică lingvistic.

Pindul nu este unitar din punct de vedere dialectal. Acest lucru reiese clar din *ALiA* (Dahmen/Kramer) și din *ALAR* (Saramandu), care au puncte de anchetă în Grecia. Se confirmă, astfel, un principiu al geografiei lingvistice: ținuturile originare sunt fărâmițate dialectal. În Pind se păstrează unele forme latinești care nu mai apar în celelalte graiuri.

Ilustrăm situația *graiului pindean* cu câteva hărți lexicale realizate pe baza *ALiA* și *ALAR ms.* (vezi hărțile 1-3).

A) *Lexicale*

ALiA I întrebarea 3: „apune (soarele)”

- *apúni* (< lat. *apponere*): partea muntoasă a Tesaliei (văile râurilor Aspropotam și Pinios);
- *ascápită* (< lat. **excipitare*): în restul graiurilor;

ALiA I întrebarea 35: „floare”

- *flǎre* (< lat. *flos, florem*): aceeași arie;
- *lilíce* (cf. alb. *lule* ‘floare’ + suf. *-içe*), *lulúdă* (< gr. $\delta\equiv\Lambda\delta\equiv\beta*4$): în restul graiurilor;

ALiA I întrebarea 59: „pară”

- *perǔ* (< lat. *pīrus*): aceeași arie;
- *górǔ* (cf. sl *gora* ‘pădure’ + suf. *-(i)ǔ*): grămosteni, *dárdă* (< alb. *dardhë*): fărșeroți;

ALiA II întrebarea 208: „răcit”

- *frigurát* (derivat de la *frig* < lat. < *frigus*): ținutul Pindului;
- *arcurát* (< lat. **recor, -orem*), *arǎțit* (derivat de la *arǎte* < lat. *recens*): în restul graiurilor;

ALAR ms. harta 52 și *ALiA* I întrebarea 185: „sprânceană”

- *‘-ánă* (< lat. **genna, gena*): ținutul Pindului;
- *sufrântǎ-á©ă* (< lat. **sub-fronticella*): în restul graiurilor;

ALAR ms. harta 62 și *ALiA* I întrebarea 135: „față” ‘visage’

- *fǎță* (< lat. *facia*): ținutul Pindului;
- *prósupǔ* (< gr. $B\Delta \equiv TB\equiv<$), *suráti* (< tc. *suret*, cf. și alb. *surrat*): în restul graiurilor.

Există și situația inversă, în care termeni latinești sau formații lexicale având la bază termeni latinești se păstrează în restul graiurilor, fiind înlocuiți în graiul pindean de împrumuturi din alte limbi (vezi harta 4).

ALAR ms. harta 2: „creștetul capului”

- *cr-ășticǔ* (derivat de la *crește* < lat. *crescere*): restul graiurilor;
- *cârcilí©* (cf. alb. *gërc* ‘vârf’, apud DDA): graiul pindean;

ALAR ms. harta 61: „surzesc” (ind. prez. 1 sg.)

- *sur’áscu* (< lat. **surdire*): fărșeroți (Albania, R. Macedonia), grămosteni;
- *cufusésçu* (< gr. $6\equiv AN\Xi<T$): fărșeroți (Grecia), pindenii.

²² Cf. Nicolae Saramandu, *Romanitatea orientală*, București, 2004, p. 62-73.

Ca arie conservatoare, Pindul (partea muntoasă a Tesaliei) se delimitează și pe baza unor fenomene fonetice (vezi harta 5):

ALiA I întrebarea 79: „ceapă” (< lat. *caepa*)

- *ćápă*: partea muntoasă a Tesaliei;
- *țeapă*: în restul graiurilor;

ALiA I întrebarea 171: „picior” (< lat. *petiolus*)

- *kićór*: partea muntoasă a Tesaliei;
- *ćićór* (asimilare), cu varianta *ćor*: în restul graiurilor.

Unele hărți lexicale din atlase permit delimitarea *graiului fărșerot* (vezi harta 6):

ALiA I întrebarea 17: „curcubeu”

- *be*²³ (trunchiere de la *curcubé*[©]): graiul fărșerot;
- *curcube*[©] (< **curcus* [= *circus*] + *bibit*): restul graiurilor;

ALiA I întrebarea 40: „copac”

- *ǎrburi* (< lat. *arbor*, -*orem*): graiul fărșerot;
- *pom* (< lat. *pomus*), *lémnu* (< lat. *lignum*): celelalte graiuri;

ALiA I întrebarea 42: „creangă”

- *d=ágă* (< alb. *degë*): graiul fărșerot;
- *lumáki* (cf. gr. $\delta\equiv\Lambda:\zeta64$, alb. *lumak*), *clunári* (neatestat DDA): celelalte graiuri.

Tot așa, se delimitează *graiul grămostean*:

ALiA II întrebarea 204: „a ridica”

- *mutű* (< lat. *mutare*): graiul grămostean;
- *scolű* (< lat. **excubulare*): restul graiurilor.

Pe baza atlaselor poate fi caracterizat, de asemenea, *graiul din Gopeș și Moloviște*:

ALiA I întrebarea 91, *Neiescu* harta 191, *ALAR ms.*: „cățea” (< lat. *catella*)

- *cățQá*: graiul din Gopeș și Moloviște²⁴;
- *cățá*[©]: restul graiurilor.

Există în cele trei atlase numeroase alte hărți – lexicale, fonetice, morfologice, semantice – pe baza cărora pot fi delimitate și caracterizate graiurile aromânei:

ALiA II întrebarea 206: „vindecă”

- *sân=á'ă* (< lat. *sanare*): graiul din Pind;
- *vindică* (< lat. *vindicare*), *yitrips=áște* (< gr. $:\alpha9\Delta,\beta T$): restul graiurilor;

ALiA I întrebarea 96 și *Neiescu* harta 15: „pisică”

- *pisă* (cf. alb. *pisë*): pindeni (parțial);
- *cătușă* (< lat. *catta* + suf. -*ușă*): pindeni, grămosteni;
- *măță* (cf. alb. *mace*): fărșeroți, grămosteni.

Din prezentarea noastră rezultă importanța dialectelor românești sud-dunărene atât pentru istoria limbii române, cât și pentru studiul interferențelor lingvistice balcanice. Atlasele publicate (*ALiA*, *Neiescu*) și, îndeosebi, *ALAR ms.*, elaborat de Nicolae Saramandu, permit, pentru prima oară, delimitarea spațială a graiurilor aromânei,

²³ Termen neatestat în DDA.

²⁴ Tot așa: *măs=á* ‘măsea’, *st=á* ‘stea’; cf. Nicolae Saramandu, *Arom. st=á (st=á) [stea] și evoluția lat.-ll- în limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XLI, 1990, nr. 5-6, p. 429-431 (republicat în *Romanitatea orientală*, București, 2004, p. 262-264).

Graiurile aromânei actuale în perspectivă spațială (pe baza atlaselor lingvistice)

repartiția lor geografică, fapt care nu rezulta din lucrările anterioare de dialectologie. Acesta este un progres important din perspectiva geografiei lingvistice.

Prin cercetările de teren efectuate în Peninsula Balcanică în ultimele decenii de către lingviști, atât români cât și străini, dispunem în prezent de lucrări de geografie lingvistică pentru toate dialectele românești sud-dunărene, care se adaugă celor elaborate pentru dacoromână.

Abrevieri

ALAR ms. – Nicolae Saramandu, *Atlasul lingvistic aromân* (manuscris).

ALiA – Wolfgang Dahmen și Johannes Kramer, *Aromunischer Sprachatlas. Atlasul lingvistic aromân (ALiA)*, vol. I., Helmut Buske Verlag, Hamburg, 1985; vol. II, Wissenschaftlicher Verlag A. Lehman, Veitschhöheim bei Würzburg, 1994.

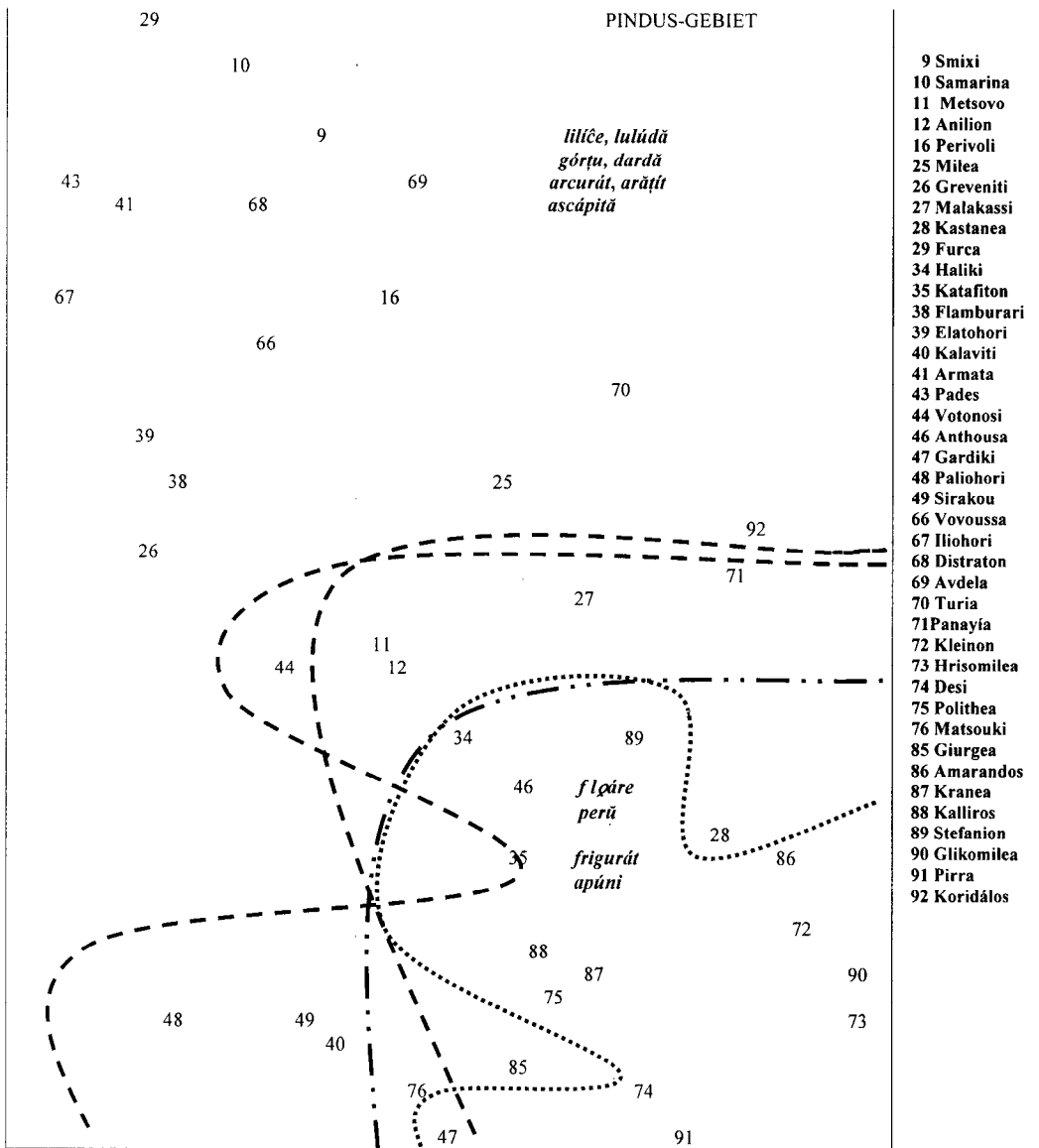
DDA – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, București, 1963 (ediția a doua augmentată, București, 1974).

Neiescu – Petru Neiescu, *Mic atlas al dialectului aromân din Albania și din fosta Republică Iugoslavă Macedonia*, Editura Academiei Române, București, 1997.

The Aromanian Dialects From The Spatial Perspective

The latest studies of linguistic geography regarding Aromanian, Megleno-Romanian and Istro-Romanian provide important data on the present structure of the Romanian dialects of the Balkan Peninsula, as well as on the contact with the Balkan languages. In this paper we will be particularly dealing with Aromanian as having a central position from the geographical viewpoint in the Balkan Peninsula.

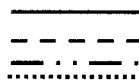
The Aromanian dialects have been studied so far by Gustav Weigand, Pericle Papahagi, Theodor Capidan, Tache Papahagi, Matilda Caragiu Marioțeanu, Nicolae Saramandu, Petru Neiescu, Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer etc. From the point of view of the linguistic geography, the results were materialized in linguistic atlases by Petru Neiescu, Wolfgang Dahmen/Johannes Kramer and Nicolae Saramandu (*The Aromanian Linguistic Atlas* is to be published).

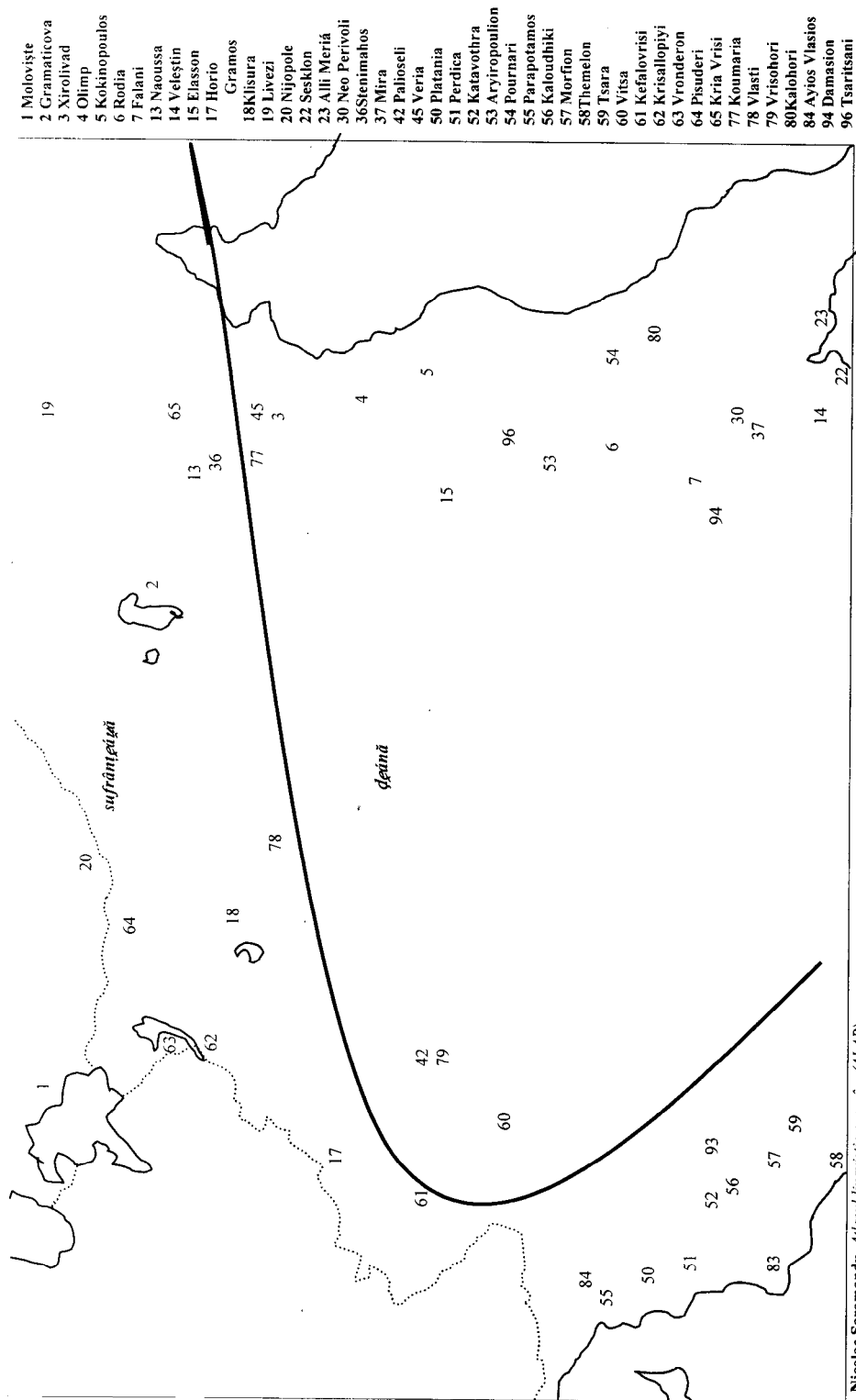
Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Aromunischer Sprachatlas. Atlasul lingvistic aromân (Alia)*

Question

35: *flãre*
 59: *perũ*
 208: *frigurát*
 3: *apúni*

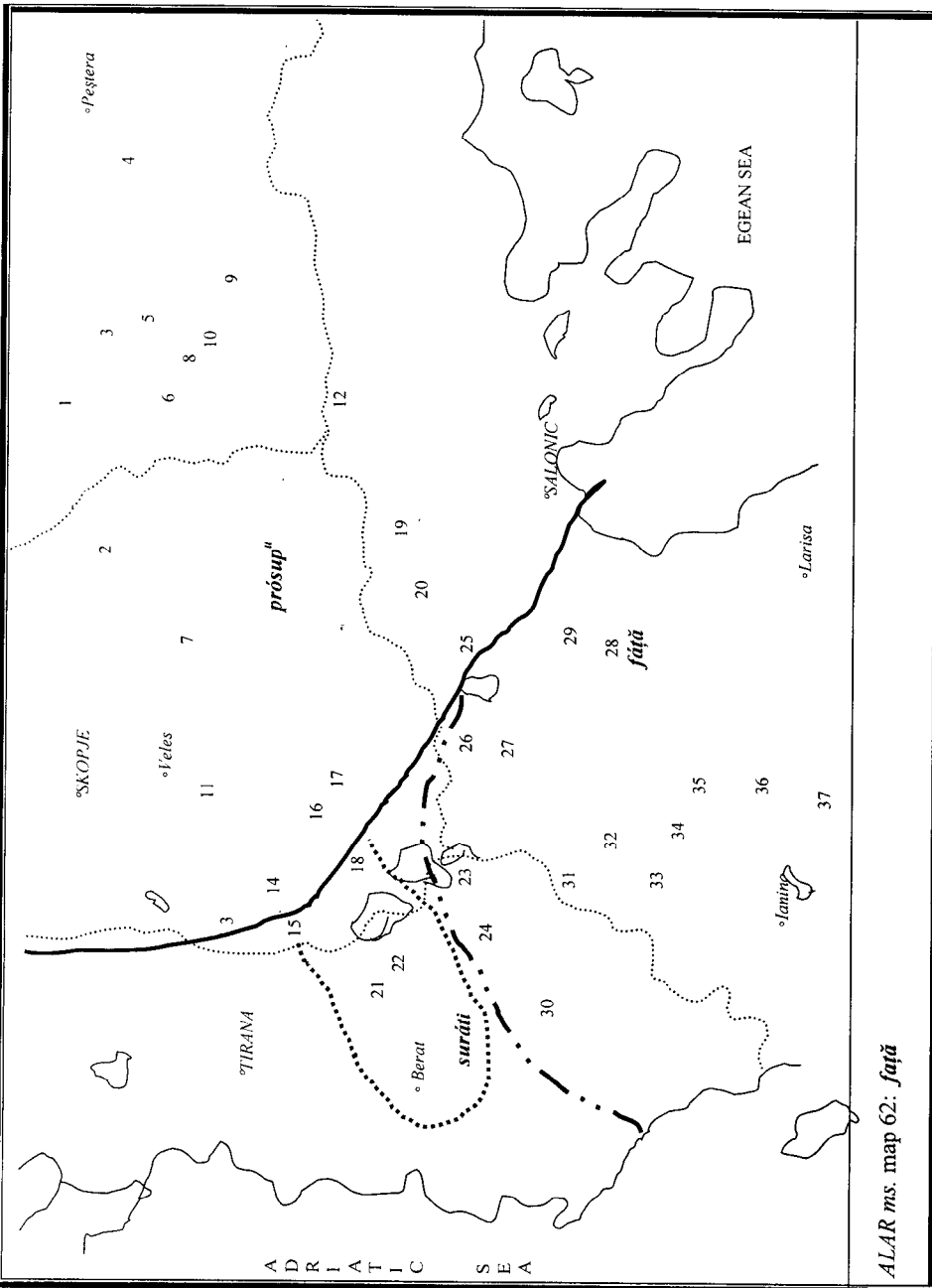

Map 1

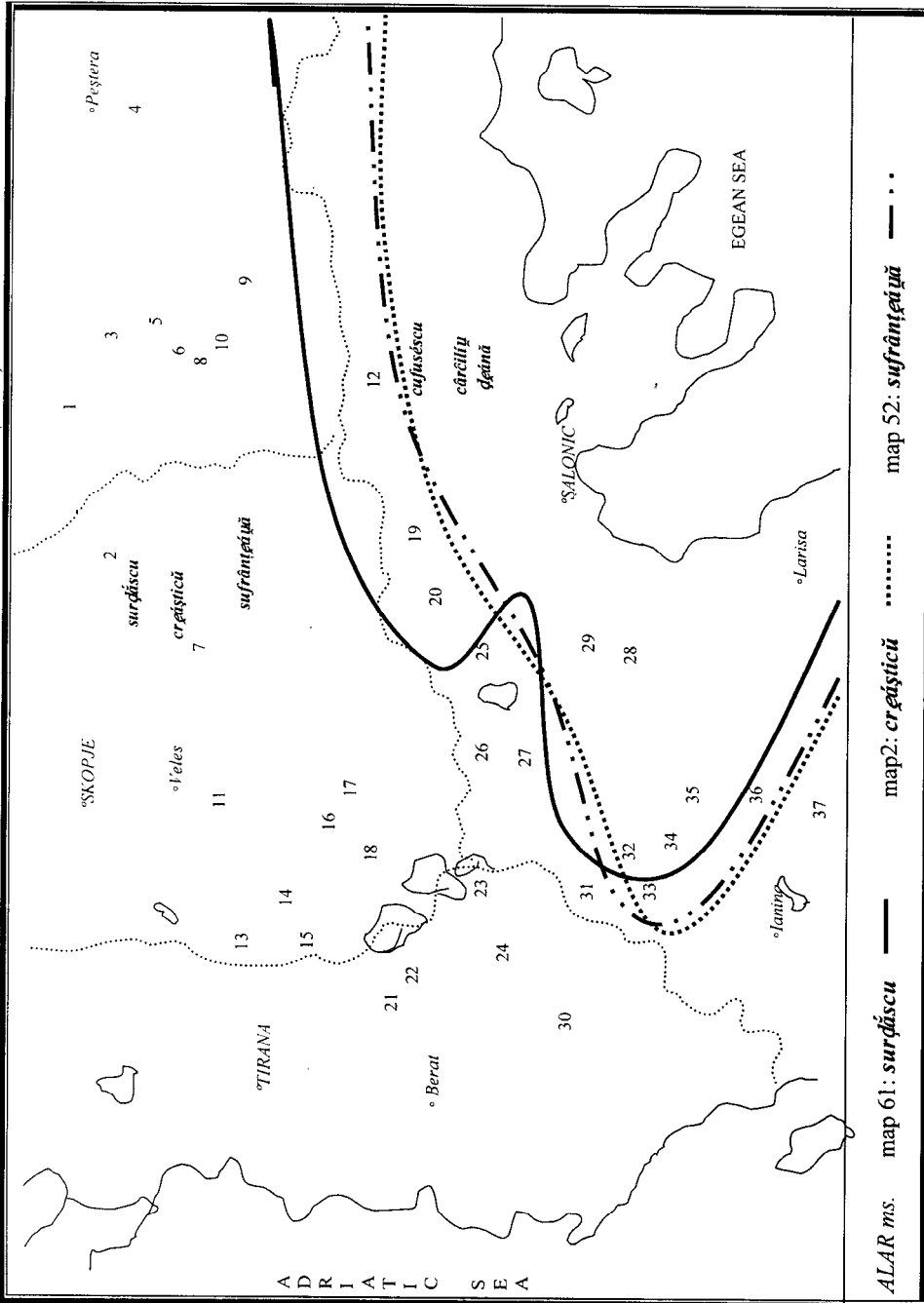
- 1 Moloviște
- 2 Gramaticova
- 3 Xirolivad
- 4 Olimp
- 5 Kokinopoulos
- 6 Rodia
- 7 Falani
- 13 Naoussa
- 14 Veletin
- 15 Elasson
- 17 Horio
- Gramos
- 18 Kisisura
- 19 Livezi
- 20 Nijopole
- 22 Sesktion
- 23 Allf Meriá
- 30 Neo Perivoli
- 36 Stenimahos
- 37 Mira
- 42 Palioseli
- 45 Veria
- 50 Platania
- 51 Perdica
- 52 Katavothra
- 53 Aryiropoulion
- 54 Pournari
- 55 Parapotamos
- 56 Kaloudhiki
- 57 Morfion
- 58 Themelon
- 59 Tsara
- 60 Vița
- 61 Kefalovrisi
- 62 Krisallopiyi
- 63 Vrondon
- 64 Pisuderi
- 65 Kria Vrisi
- 77 Koumaria
- 78 Vlasti
- 79 Vrisonhori
- 80 Kalohori
- 84 Ayios Vlasios
- 94 Damasion
- 96 Tsaritsani

Nicolae Saramandru, *Atlasul lingvistic aromân (ALAR)*
 Wolfgang Dahmeu, Johannes Kramer, *Aromunischer Sprachatlas. Atlasul lingvistic aromân (Alia)*
 ALAR ms. map 52 și ALIA I question 185: *sufrâncetă*
Map 2

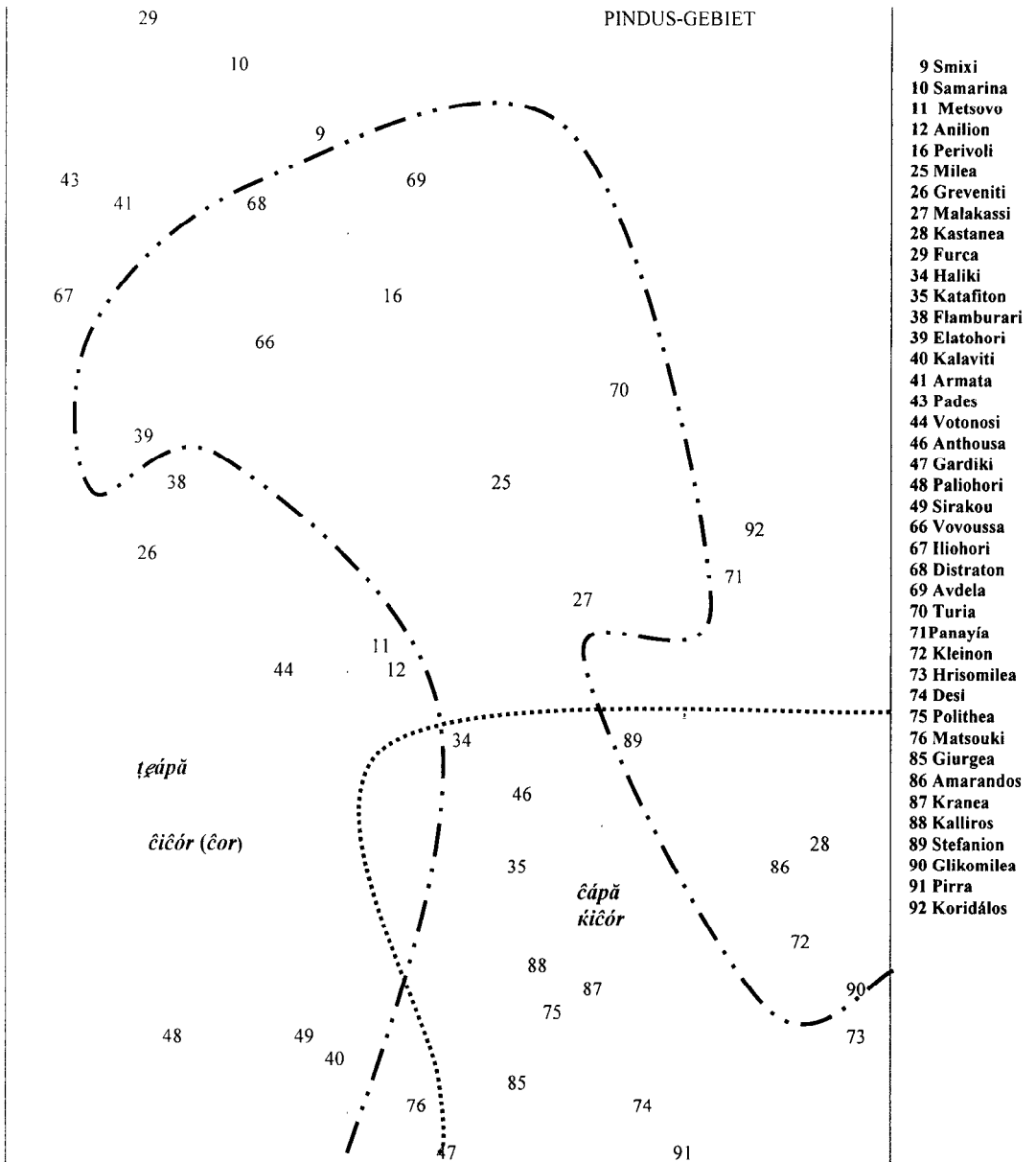
ALAR ms. map 62: *față*

Map 3

- 1 Blagoevgrad
- 2 Cocreani
- 3 Razlog
- 4 Batak
- 5 Bachita
- 6 Bojdova
- 7 Ubovo
- 8 Satra
- 9 Papaceair
- 10 Lopova
- 11 Cruşova
- 12 Poroi de Sus
- 13 Beala de Sus
- 14 Beala de Jos
- 15 Gopeş
- 16 Molovişte
- 17 Târnova
- 18 Nijopole
- 19 Livezi
- 20 Paticina
- 21 Nicea
- 22 Greava
- 23 Pleasa
- 24 Corcea
- 25 Gramaticova
- 26 Nevesca
- 27 Vlahoclisura
- 28 Veria
- 29 Xirolivadi
- 30 Cutali
- 31 Deniscu
- 32 Samarina
- 33 Palioseli
- 34 Giurgea
- 35 Băiasa
- 36 Turia
- 37 Aminciu

Map 4

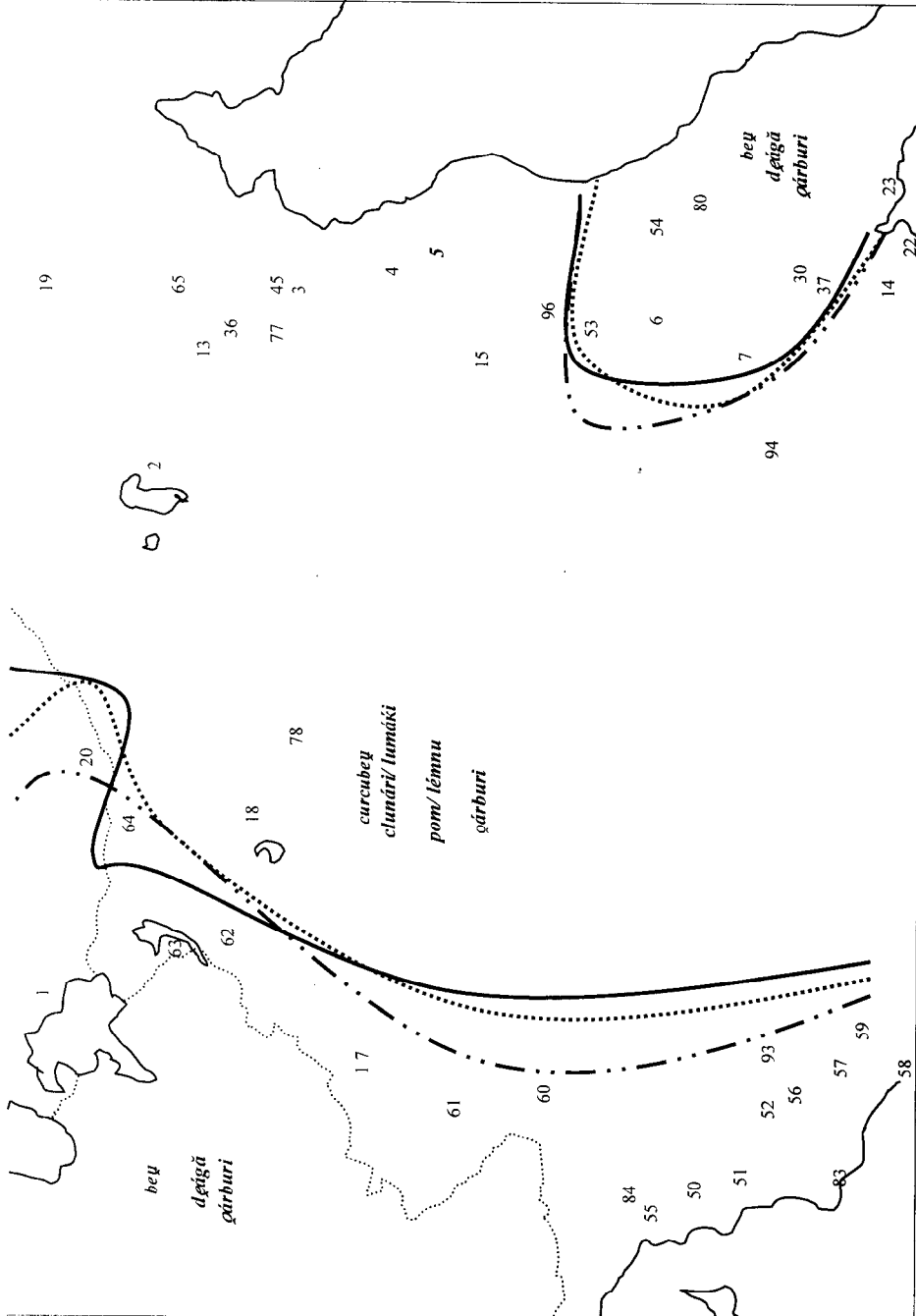
Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Aromunischer Sprachatlas. Atlasul lingvistic aromân (AliA)*

Question

79: *čápă*
171: *kíčór*

Map 5

- 1 Mieloviște
- 2 Gramaticiova
- 3 Xirolivadi
- 4 Olimp
- 5 Kokinoopoulos
- 6 Rodia
- 7 Falani
- 13 Naoussa
- 14 Velestin
- 15 Elasson
- 17 Horto
- Gramos
- 18 Klisura
- 19 Livezi
- 20 Nijopole
- 22 Sesskon
- 23 Ali Meria
- 30 Neo Perivoli
- 36 Stenimahos
- 37 Mira
- 42 Palioseli
- 45 Veria
- 50 Platania
- 51 Perdica
- 52 Katavothra
- 53 Aytropoulion
- 54 Pournari
- 55 Parapotamos
- 56 Kaloudhiki
- 57 Morfion
- 58 Themelon
- 59 Tsara
- 60 Vitsa
- 61 Kefalovrisi
- 62 Krisallopvi
- 63 Vronderon
- 64 Pisuderi
- 65 Kria Vrisi
- 77 Koumaria
- 78 Vlasti
- 79 Vrissohori
- 80 Kalohori
- 84 Aytios Vlasios
- 94 Damasion
- 96 Tsaritsani

Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, Aromunischer Sprachtafelas. Atlasul lingvistic aromãn (Alfa) Map 3

Question 17: *curcubeu* Question 40: *qãrburi* Question 42: *dëgã*

Map 6